

NEEVROPSKE RAZISKAVE V SLOVENIJI: OD ZBIRANJA K RAZISKOVANJU

Simpozij v spomin Zmagu Šmitku, Slovenski etnografski muzej, 5.–7. 11. 2019

Simpozij z naslovom Neevropske raziskave v Sloveniji: Od zbiranja k raziskovanju sta ob stoletnici Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani organizirala Oddelek za azijske študije in Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, oba del prej omenjene fakultete, v sodelovanju s Slovenskim etnografskim muzejem, osrednjim etnološkim nacionalnim muzejem. Prireditev je potekala med 5. in 7. novembrom 2019 v SEM, v organizacijskem odboru simpozija pa so bili predstavniki vseh treh ustanov: Maja Veselič z Oddelka za azijske študije, Sarah Lunaček Brumen z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo ter Ralf Čeplak Mencin in Marko Freljih iz Slovenskega etnografskega muzeja. Ob simpoziju je bila pripravljena programska knjižica s povzetki prispevkov, ki sta jo uredili Sarah Lunaček Brumen in Maja Veselič.

Simpozij je bil posvečen profesorju Zmagu Šmitku (1949–2018), enemu najvidnejših slovenskih etnologov in antropologov. Šmitek je bil redni profesor na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo; med drugim se je posvečal raziskovanju azijskih religij in mitologij ter obravnavi stikov Slovencev z ljudstvi z drugih kontinentov. Organizatorji so simpozij razumeli kot priložnost za pregled zgodovine, razvoja in trenutnega stanja neevropskih raziskav v slovenskem prostoru. Odziv na povabilo k sodelovanju je bil precejšen. Prispevki so se vrstili tri dni zapored, drugi dan je potekala še okrogla miza z naslovom Aktivistično raziskovanje in družbena gibanja: Kako razumemo Rožavo?, na kateri so sodelovali Marta Gregorčič, Andrej Kurnik, Petra Meterc in Soulaf Vakkas, simpozij pa se je končal z zaključno razpravo Kakšna je prihodnost raziskav izven Evrope? Njen okvir so načrtali Jana Rošker (video posnetek), Borut Telban in Jaka Repič, pogovor pa je vodila Sarah Lunaček Brumen.

Prispevki so ponudili vpogled v pretekle prakse raziskovanja neevropskih kultur na Slovenskem v okviru različnih disciplinarnih področij s poudarkom na etnologiji in antropologiji ter raziskavah Azije, orisali pa so tudi muzejske prakse zbiranja in predstavljanja zunajevropskih zbirk v različnih slovenskih muzejih. Udeleženci smo slišali vrsto prispevkov, v katerih so avtorji predstavili raziskovalce, zbiratelje in popotnike, ki so delovali v različnih državah v Južni Ameriki, Afriki in Aziji. Izjemno zanimivi so bili prispevki, ki so osvetlili različne razmere, kontekste in teme aktualnih neevropskih raziskav, ki segajo na področja preučevanja migracij, raziskovanja spola, umetnosti in literature, jezikoslovnih raziskav, književnosti, politike in religije ter politike reprezentacij.

Vsebinski poudarki simpozija

Simpozij se je začel s sklopom Refleksija raziskovalnih praks v institucionalnih kontekstih etnologije in antropologije. Čeprav je bila prireditev organizirana v spomin profesorju Zmagu Šmitku in bi tako v prispevkih pričakovali več dialoga s Šmitkovimi neevropskimi raziskavami, je njegovo delo neposredno obravnaval le Boštjan Kravanja. S prvim prispevkom simpozija je orisal Šmitkovo teoretsko pisanje o etnologiji in antropologiji s poudarkom na snovanju neevropske etnologije v našem prostoru. Tina Palaić in Rajko Muršič sta najprej predstavila študijske programe, ki so v drugi polovici 20. stoletja obravnavali neevropske dežele, nato pa sta obravnavala prakse zbiranja zunajevropskih predmetov in zbirk v Muzeju neevropskih kultur Goričane iz tega obdobja. Marija Mojca Terčelj se je spraševala o vlogi in pomenu raziskovanja drugih kultur za razvoj slovenske etnologije in antropologije. Poudarila je usmerjenost financiranja v tiste znanstvene in kulturne projekte, ki se posvečajo vprašanjem Evrope, za preučevanje drugih kultur pa ni pravega posluha. Borut Telban je z vpogledom v svoje raziskovanje na Papui Novi Gvineji poudaril pomen dolgotrajnih etnografskih raziskav na izbranem terenu, saj je prav to temelj za razumevanje družbenega in kulturnega konteksta, v katerem antropolog raziskuje.

V drugem sklopu Razvoj raziskav izven Evrope v okviru različnih disciplinarnih polj je Luka Culiberg poudaril povezanost vzpostavljanja antropologije kot vede z evropskim kolonializmom in zastavil vprašanje, kako v postkolonialni dobi dekolonizirati humanistično in družboslovno raziskovanje. Martina Bofulin je predstavila razvoj raziskav kitajskih migracij v zadnjih treh desetletjih s poudarkom na njihovih raziskavah v Evropi ter ob naraščajoči raznovrstnosti migracijskih gibanj iz LR Kitajske razmišljala o njihovi prihodnosti in umeščenosti. Klara Hrvatin je orisala osnovne značilnosti japonske glasbe in njene estetike, pri čemer je izhajala iz pisanja etnomuzikologa Fumia Koizumija in skladatelja Tōruja Takemitsuja. Marko Ogrizek je poudaril, da mora biti raziskovanje konfucianstva interdisciplinarno, pri tem pa ima pomembno mesto primerjalna filozofija.

V nadaljevanju so bili predstavljeni nekateri zgodnji raziskovalci in raziskovalke. Jaka Repič je orisal delovanje antropologinje Branislave Sušnik, ki je znanstveno delovala v Paragvaju, kjer je vodila tudi etnografski muzej. O Borisu Kuharju, ravnatelju nekdanjega Etnografskega muzeja, ki je med drugim pripomogel k popularizaciji

* Tina Palaić, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja, Slovenski etnografski muzej; tina.palaic@etno-muzej.si.

spoznavanja kultur ljudstev z drugih kontinentov, je govorila Nadja Valentinčič Furlan. Blaž Verbič je predstavil življenjsko pot Čeha Františka Foita in pridobitev njegove zbirke iz afriških držav v Muzeju Velenje. V sklopu Zbiratelj, zbirateljstvo in zbirke se je Nataša Vampelj Suhadolnik osredotočila na zgodovino evro-azijskih zbirateljskih povezav iz prvih desetletij prejšnjega stoletja ter predstavila vzhodnoazijske zbirke, ki se nahajajo v različnih slovenskih muzejih in akademskih institucijah. O zbirateljih vzhodnoazijske keramike in predvsem porcelana na Slovenskem od 17. do srede 20. stoletja je govorila Tina Berdajs, Chikako Shigemori Bučar pa je ponudila pregled 36 pesmi z risbami, ki so del zbirke Franceta Kosa v SEM. Drugi dan simpozija je začel sklop Mnogoteri konteksti spola. Ponudil je vpogled v raziskavo Slovenske misijonarke v Indiji, ki po besedah Ane Jelnicar ruši obstoječe domneve glede kulturnih odnosov med Indijo in Evropo. Nataša Hrastnik je nato govorila o literarnih delih Leile Aboulele, v katerih avtorica opredeli religijo kot identitetno zatočišče muslimanskim ženskam v diaspori, Maja Lamberger Khatib pa je predstavila feministična in aktivistična ženska gibanja v Jordaniji s poudarkom na sodobnih aktivističnih kampanjah za izboljšanje položaja tamkajšnjih žensk. Sklop Popotniki in popotnice je prinesel oris delovanja misijonarja Ignacija Knobleharja in njegovih sodelavcev v Egiptu in Sudanu, pri čemer je Marko Frelj poudaril pomen muzejskega gradiva kot vira za preučevanje opisanih stikov. Bogdana Marinac je predstavila potovanja pomorščakov v neevropske dežele v drugi polovici 19. stoletja, Barbara Trnovec pa pogled na Drugega, kot se kaže v potopisih Alme M. Karlin.

V sklopu Receptije in percepcije v umetnosti in literaturi je Rajko Muršič na podlagi svojega terenskega dela na Japonskem predstavil samonikla glasbena prizorišča v mestu Kanazava in jih primerjal s podobnimi prizorišči v Sloveniji. Noriaki Sangawa in Anna Sangawa Hmeljak sta na podlagi obravnave več del japonskih umetnikov pokazali, kako slovenski kritiki v njih poudarjajo japonskost. Lilijana Stepančič je govorila o razstavljanju grafičnih del iz držav v Afriki na grafičnih bienalnih v Ljubljani med letoma 1955 in 1991 in poudarila tako politični kot kulturni pomen tega dogajanja. Katja Zakrajšek je analizirala prevajanje frankofonske afriške literature v slovenščino v obdobju 1960–1990 in tako preverjala domnevo, da je to dejavnost pomembno spodbudilo gibanje neuvrščenih.

V sklopu Lingvistične raziskave je Darja Hoenigman predstavila svoje raziskovanje jezika na Papui Novi Gvineji, kjer se posveča predvsem medsebojnim vplivom uporabe jezika in vsakdanjega življenja. Nagisa Moritoki Škof je predstavila onomatopejske izraze v japonskem jeziku, z razumevanjem katerih imajo nematerni govorci težave. Okrogla miza Aktivistično raziskovanje in družbena gibanja: Kako razumemo Rožavo?, s katero se je končal drugi dan simpozija, je ponudila vpogled v kurdsko samoorga-

niziranje v zadnjih dveh desetletjih na območju Rožave v Siriji ter ga umestila v politično dogajanje v regiji. Model Rožave z gradnjo lastnih samoorganiziranih struktur in zavračanjem patriarhata so govorke in govorec poudarili kot pozitivno alternativo sedanjemu dogajanju na tem območju in širše.

Tretji dan simpozija je odprl sklop Raziskave politike in religije, v katerem je Sarah Lunaček Brumen govorila o strategijah dostopa nomadskih pastirjev do paše in vode na severu Nigra, pri čemer je poudarila prehod iz nomadskih mobilnih taborov v administrativno vas. Maja Veselič je tajvansko budistično fundacijo Tzu chi predstavila kot primer profesionalizacije angažirane religije v kitajskem prostoru. Nataša Visočnik Gerželj je poudarila vlogo mitov pri oblikovanju japonske identitete ter pokazala na razmerja med miti in diskurzi nacionalističnih mislecev. Maja Mesesnel je prikazala izsledke svojih dosedanjih raziskovanj v slovenskem prostoru kulta jorubske boginje.

V sklopu Metodološki izzivi je Helena Motoh razmišljala o številnih zagatah pri rekonstrukciji življenjskih zgodb slovenskih misijonark v Indiji, povezanih tudi s pomanjkanjem njihovih avtobiografskih zapisov. Irena Weber je govorila o otroških portretih, ki nastanejo med potovanji – raziskovanji, in pri tem poudarila etične dileme, vlogo otrok pri fotografiranju in pomen teh fotografij, ki jih lahko razumemo kot turistični spominek oziroma etnografsko evidenco. Ralf Čeplak Mencin je predstavil proces nastajanja razstave Afganistan – slovenski pogledi, pri čemer je opozoril predvsem na nerazumevanje financierjev za tovrstne tematike. V okviru sklopa *Politike reprezentacij* je Nikolai Jeffs obravnaval literaturo o nigerijsko-biafrski vojni ter pri tem poudaril, da je na podlagi tega pisanja treba ponovno premisliti ključne koncepte postkolonialne teorije. Mina Grčar je na podlagi analize več filmov o kitajskih etničnih manjšinah iz druge polovice 20. stoletja pokazala na hanski etnocentrizem in notranje orientalizme, s katerimi so filmi utemeljevali hansko superiornost. Kang Byoung Yoong je predstavil svojo raziskavo podob Seula, kot jih je razbral iz razglednic Alme Karlin, ki jih je ta prinesla s svojih potovanj.

Zaključna razprava: Kakšna je prihodnost raziskav izven Evrope? je bila namenjena strnitvi spoznanj simpozija in razmisleku o prihodnosti neevropskih raziskav. Govorka in govorca ter tisti, ki so se vključili v razpravo, so poudarili pomen raziskovanja na terenih zunaj Evrope za razvoj slovenske etnologije in antropologije, hkrati pa tudi za formiranje antropologa kot raziskovalca. To raziskovanje naj bi bilo dolgotrajno, v preučevano skupnost pa naj bi se raziskovalec večkrat vrnil. Poudarjene so bile predvsem ovire za tovrstno početje, ki smo jih večkrat slišali že med samim simpozijem, med drugim težave pri dosedanjem financiranju raziskav na terenih zunaj Evrope, pomanjkanje institucionalnega razumevanja za razvoj kadrovske kapacitete, nekateri pa so opozorili tudi na upad interesa

za tovrstne raziskave, še zlasti med študenti. Ob poudarjanju težav neevropskega raziskovanja sem sama pogrešala omembo tistih etnologov in antropologov, ki so opravili izjemno zanimive raziskave na neevropskih terenih ali to še vedno počnejo, ter refleksijo pozicioniranosti slovenske etnologije in antropologije v neevropskem raziskovanju. Tudi delo in dosežki Zmaga Šmitka, ki mu je bil simpozij posvečen, v zaključni razpravi niso bili poudarjeni.

Nekaj misli ob simpoziju

Ob poslušanju prispevkov in še zlasti sklepne razprave se mi je porodilo več misli; nekaj jih bom zapisala. Najprej se bom dotaknila pomena poznavanja in raziskovanja zgodovine lastne vede, teoretskih usmeritev in dosežkov, s čimer gre z roko v roki tudi raziskovanje dela predhodnikov. Tovrstno znanje ni pomembno samo zato, da lahko posamezni raziskovalec uvide svojih raziskav umesti v okvir discipline, znotraj katere deluje, ali ker vsaka zastavitev raziskovalnega problema temelji na poznavanju dotedanjih znanstvenih spoznanj. Pomembno je tudi zato, ker preteklo dogajanje v posamezni disciplini vpliva na sedanje razmere oziroma pogoje delovanja in pomembno določa razvitost vede ter njenih raziskovalnih vprašanj. Antropologija kot disciplina je namreč to, kar antropologi smo in počnemo. Če želimo dano situacijo dopolniti ali preseči, jo je treba razumeti tudi s stališča prepletenosti s preteklostjo. S tem povezujem tudi refleksijo lastne pozicioniranosti kot raziskovalke, za katero je pomembno, kje in kako je vstopila v znanstveno dejavnost. Kritično razmišljanje o lastni določenosti s časom, prostorom in z razvojem znanstvene discipline predstavlja pomembno etično držo v raziskovanju – ta drža lahko v določenih razmerah postane tudi aktivistična.

Naslednja misel je povezana z razlikovanjem med raziskovanjem na domačem terenu in v deželah na drugih kontinentih. Menim, da prvo ne izključuje drugega in da med njima ni hierarhičnega razmerja. Če nekdo preučuje načine življenja zunaj Evrope, to še ne pomeni, da je kot raziskovalec ali raziskovalka bolj pravi antropolog ali prava antropologinja od tistih, ki jih zanimajo značilnosti lastne kulture. V celoti se strinjam z etnologom Rajkom Muršičem, ki v svojem delu *Metodologija preučevanja načinov življenja: Temelji raziskovalnega dela v etnologiji ter socialni in kulturni antropologiji* (2011: 21–22) trdi, da ni nobenih metodoloških ali epistemoloških razlogov za razmejevanje preučevanja domačih in drugih kultur. Kot pravi, so lahko izhodišče za takšno ločevanje etnocentrizem, kulturalizem in rasizem, in s tem predstava o bistvenih razlikah med kulturami, ki je v svojem jedru rasistična. Tudi tukaj velja poudariti pomen stalnega kritičnega premisleka lastne pozicije, ki med drugim pod vprašaj postavlja tudi vzpostavljanje hierarhije med samimi antropologi glede na njihovo izbiro lokacije za opravljanje terenskega dela.

Navsezadnje pa velja nekaj vrstic nameniti pomanjkanju refleksije glede predstavljanja rezultatov raziskovanja neevropskih dežel in ljudi tako v raziskovalni sferi kot na muzejskem področju. Te tematike ni neposredno naslovil noben prispevek na simpoziju. Antropologija kot disciplina je izšla iz zamišljene vrzeli med »tukaj« in »drugod«, med »nami« in »drugimi«, iz vrzeli, ki jo je haitijski antropolog Michel-Rolph Trouillot (2003: 133–134) poimenoval »*the savage slot*«, 'reža divjaka'. Opozoril je na to, da »divjaka« vedno zreducirajo samo na gradivo za pogovor med dvema zahodnjakoma o možnih prihodnostih človeštva, sam pa ni nikoli aktivni udeleženec ali subjekt odločanja. Vzpon tovrstnih raziskav »divjakov« je bil tesno povezan s kolonializmom, obliko dominacije, ki se je med drugim napajala tudi v ustvarjanju vednosti o podrejenih ljudstvih, del tega procesa pa je bilo zbiranje predmetov neevropskih ljudstev za evropske muzeje. Svoje vpetosti v procese drugačenja in ustvarjanja stereotipov in predsodkov o ljudstvih tako iz bližnjih kot oddaljenih dežel ne moremo zanikati. Raziskovalci in muzealci (ter tudi drugi posamezniki, ki so na podlagi različnih interesov potovali v oddaljene dežele) v našem prostoru so bili na podlagi branja zahodne kolonialne oziroma imperialne literature dobro seznanjeni s tovrstnimi idejami. Med primeri drugačenja omenjam le misijonsko publiciranje (npr. poročila misijonarjev v časopisu *Zgodnja Danica*) (Frelj 2009: 15–16) in potopise iz časa SFR Jugoslavije, v katerih lahko najdemo kolonialne obrazce (Brumen in Jeffs 2001: xvi–xvii); o terminu drugačenja piše Rajko Muršič (2012), o drugačenju v slovenski folklori kot odsevu naših kolektivnih predstav o Drugih pa Anja Mlakar (2019).

To, da v slovenskem prostoru večji del svoje zgodovine nismo bili neposredno udeleženi v koloniziranju drugih ljudstev, ne odpravi zahteve po kritičnem premisleku o našem odnosu do drugih v sedanjem času in o izbiri načinov njihovega predstavljanja v našem prostoru. Vprašanja, ki tako v znanstveni kot muzejski sferi ostajajo (nezadostno) nenaslovljena, so pereča: kakšna je vloga antropologa / muzealca v skupnosti, kjer raziskuje / deluje (je modernizator, prinašalec napredka, morda aktivist, raziskovalec, le sogovornik ali nič od tega); ali so domačini zgolj v vlogi sogovornikov ali so tudi sodelavci in s tem soavtorji rezultatov antropologovega / muzealčevega dela; kdo predstavlja rezultate raziskave (ali je antropolog / muzealec glas svojih sogovornikov ali imajo ti priložnost govoriti zase); ali antropolog / muzealec stopa v dialog z domačini raziskovalci / muzealci; kakšne so posledice vstopa oziroma sodelovanja antropologa / muzealca z izbrano skupnostjo. Morda so lahko ta vprašanja izhodišče prihodnjega simpozija.

Viri in literatura

BRUMEN, Borut in Nikolai Jeffs: Afrike. V: Borut Brumen in Nikolai Jeffs (ur.), *Afrike*. Ljubljana: Študentska založba, 2001, v–xxvii.

FRELIH, Marko: *Sudanska misija 1848–1858: Ignacij Knoblehar – misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2009.

MLAKAR, Anja: *Skrivnostni tujec in demonski sovražnik: Drugi in drugost v slovenski slovstveni folklori*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019.

MURŠIČ, Rajko: *Metodologija preučevanja načinov življenja: Temelji raziskovalnega dela v etnologiji ter socialni in kulturni antropologiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.

MURŠIČ, Rajko: O simbolnem drugačenju: Turek kot grozeči Drugi. V: Božidar Jezernik (ur.), *Imaginarsni »Turek«*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2012, 27–40.

TROUILLOT, Michel-Rolph: *Global transformations: Anthropology and the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

